

УДК 346:349.6

О. А. Подоляк,
суддя Вищого господарського суду України,
заслужений юрист України

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВOPOPУШЕННЯ. СУДОВА ПРАКТИКА

У статті висвітлені проблеми цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення, предмет, склад та види екологічних правопорушень, зазначено види доказів у справах даної категорії, визначення розміру шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, зазначено державні структури системи захисту навколишнього природного середовища в Україні, а також наведено приклади судової практики.

Ключові слова: поняття та предмет екологічного правопорушення, об'єкт, суб'єкт та суб'єктивна сторона екологічного правопорушення, специфіка цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення, докази, такси, методики розрахунку шкоди, судовий та позасудовий порядок відшкодування екологічної шкоди.

Відносини у галузі навколишнього природного середовища в Україні регулюються Конституцією України, міжнародними угодами України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу, земельним, водним, лісовим кодексами та іншим спеціальним законодавством.

До державних структур системи захисту навколишнього природного середовища в Україні належать:

- Кабінет міністрів України;
- Міністерство екології та природних ресурсів України;
- Державна екологічна інспекція України;
- Державне агентство водних ресурсів України;
- Державна служба геології та надр України;
- Державне агентство екологічних інвестицій України;
- Міністерство охорони здоров'я;
- місцеві органи влади.

Предметом екологічного правопорушення є природне середовище в цілому і його окремі компоненти. Детально предмет еко-

логічних правопорушень визначається у ст. 5 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», в якій встановлено, що державній охороні й регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в народному господарстві в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України.

Державній охороні від негативного впливу несприятливої екологічної обстановки підлягають також здоров'я і життя людей.

Предметом екологічних правопорушень слід вважати різні компоненти природного середовища, невідокремлені завдяки людській праці від природних умов існування, або такі, що хоч і акумулюють у собі певну кількість людської праці, але залишаються в природному середовищі чи внесені в неї для

виконання своїх біологічних та інших природних функцій.

З екологічним правопорядком, тобто порядком, врегульованим нормами екологічного права, пов'язана об'єктивна сторона екологічних правопорушень. Вона характеризується:

а) протиправністю дій (бездіяльності), що потягло порушення екологічного правопорядку;

б) заподіянням чи загрозою заподіяння екологічної шкоди;

в) причинним зв'язком між протиправним діянням (діями чи бездіяльністю) та його наслідками (екологічною шкодою); способами та іншими обставинами вчинення екологічного правопорушення.

У передбачених законом випадках юридично значущими ознаками об'єктивної сторони екологічних правопорушень є, зокрема, місце, час, обставини, способи вчинення правопорушення (наприклад, у випадках незаконного полювання або рибальства).

Отже, *об'єктивна сторона* екологічного правопорушення становить сукупність зовнішніх ознак протиправного діяння. Екологічне правопорушення може бути вчинене як шляхом активних дій (наприклад, незаконна порубка лісу), так і шляхом бездіяльності (наприклад, неповідомлення відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах).

Суб'єктом екологічного правопорушення можуть бути фізичні, в тому числі посадові, особи й особи, які виконують організаційно-господарські та організаційно-розпорядчі функції, а також юридичні особи (підприємства, установи, організації). При цьому слід зазначити, що суб'єктами кримінальної, дисциплінарної та матеріальної відповідальності можуть бути тільки фізичні особи – громадяни та посадові особи, а суб'єктами адміністративної та цивільно-правової (майнової) відповідальності можуть бути і фізичні, і юридичні особи. Деякі екологічні правопорушення можуть бути вчинені тільки спеціальним суб'єктом, тобто особою, яка за законом, розпорядженням або з інших підстав наділена правами та обов'язками у сфері здійснення певних функцій, завдань,

видів діяльності (наприклад, капітан судна, завідувач лабораторії).

Суб'єктивну сторону екологічних правопорушень становить вина у формі умислу чи необережності. Вина є відображенням психічного ставлення правопорушника до дій та їх наслідків. Правопорушення визнається вчиненим умисно, якщо особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своїх дій чи бездіяльності, передбачала його шкідливі наслідки, бажала чи свідомо допускала настання цих наслідків. Правопорушення вважається вчиненим з необережності, якщо особа, яка його вчинила, передбачала настання шкідливих наслідків своїх дій чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення, або не передбачала можливості настання відповідних наслідків, хоча повинна була й могла їх передбачити.

Види екологічних правопорушень, за які наступає цивільно-правова відповідальність:

- порушення правил екологічної безпеки;
- невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення;
- забруднення або псування земель;
- незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель;
- незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах;
- порушення правил охорони або використання надр;
- порушення законодавства про відходи;
- забруднення атмосферного повітря;
- порушення правил охорони вод;
- забруднення моря;
- знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу;
- незаконна порубка лісу;
- порушення законодавства про захист рослин;
- незаконне полювання;
- незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом;
- проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів;
- порушення ветеринарних правил;
- умисне знищення або пошкодження те-

риторій, взятих під охорону держави, та об'єктів природно-заповідного фонду;

– проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля;

– безгосподарське використання земель та інші.

Специфіка цивільно-правової відповідальності за екологічні правопорушення обумовлена особливостями об'єкта правопорушення, способами обчислення і доведення шкоди та деякими іншими екологічними факторами. Сутність цієї відповідальності полягає в покладенні на правопорушника обов'язку відшкодувати майнову або моральну шкоду, заподіяну внаслідок порушення норм екологічного законодавства. Головною її функцією є компенсаційно-відновлювальна.

Законом «Про охорону навколишнього природного середовища» (ст. 69) передбачено, що шкода, завдана внаслідок порушення екологічного законодавства, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів. Крім того, особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Шкода, завдана навколишньому природному середовищу, природним ресурсам у процесі здійснення господарської діяльності або внаслідок забруднення навколишнього природного середовища чи нанесення шкоди природним об'єктам, як правило, належить до категорії позадоговірних зобов'язань. У теорії вона іменується екологічною шкодою. Її розуміють як погіршення якісного стану навколишнього природного середовища в цілому, окремих природних ресурсів.

Основною метою відповідальності за заподіяну шкоду є забезпечення найбільш повного поновлення (компенсація) цих прав за рахунок особи, що спричинила шкоду, або інших осіб, на яких згідно із законодавством

покладений обов'язок відшкодування шкоди. Необхідною умовою виникнення зобов'язань щодо відшкодування заподіяної шкоди є наявність самої шкоди. Екологічна шкода може виявлятися у різних формах: забруднення навколишнього природного середовища, виснаження окремих природних ресурсів, руйнування екологічних зв'язків і систем, шкода, завдана здоров'ю і майну фізичних і юридичних осіб, завдання збитків природокористувачам та інше. Екологічна шкода також може бути завдана і внаслідок дії стихійних сил природи – повеней, землетрусів тощо. Особливість екологічної шкоди полягає в тому, що у більшості випадків така шкода є непоправною або відносно відновлюваною, оскільки відтворення компонентів природи пов'язано з тривалим періодом.

Екологічна шкода може бути відшкодована такими способами:

– поновлення майна в натурі (відтворення знищених природних ресурсів);

– відшкодування збитків, завданих природним компонентам (відновлення природних ресурсів);

– відшкодування збитків природокористувачу;

– компенсація витрат, спрямованих на оздоровлення навколишнього природного середовища і поліпшення його якості.

Загальні питання про відшкодування шкоди, заподіяної екологічним правопорушенням, регулюються цивільним законодавством. Зокрема, ст. 1162 ЦК України встановлюються загальні підстави відповідальності за завдану шкоду. Майнова шкода становить майнові втрати – зменшення вартості пошкодженої речі, зменшення чи втрату доходу, необхідність нових витрат тощо. Вона може бути відшкодована в натурі (наприклад, шляхом відновлення пошкодженого майна) або компенсована в грошовій формі, що забезпечує найбільш повне задоволення інтересів потерпілої сторони, будь то фізична чи юридична особа.

Майнова шкода завжди пов'язана з певними втратами і скороченням охоронюваних законом матеріальних (включаючи природні ресурси і об'єкти) благ. Один із способів її

компенсації полягає у відшкодуванні шкоди в натурі за рахунок правопорушника, але щодо навколишнього природного середовища не завжди може бути застосований, хоча можлива, наприклад, рекультивация земель, відновлення лісів. Водночас неможливо відновити втрату здоров'я людини внаслідок каліцтва чи іншого ушкодження, втрату певного біологічного виду.

У більшості випадків відшкодування екологічної шкоди зводиться до відшкодування заподіяних збитків. Відшкодування збитків – це встановлена законом цивільно-правова санкція.

Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірах. Розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі (ст. 1192 ЦК України).

Щодо *екологічних правовідносин* під «збитками» вважають майнові втрати, фінансові витрати, неотримані доходи природокористувачів. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням. Слід зазначити, що відшкодування в установленому порядку збитків, завданих порушенням екологічного законодавства, належить до економічних заходів забезпечення охорони навколишнього середовища (ст. 41 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Особливість цивільно-правової відповідальності за шкоду, заподіяну навколишньому природному середовищу або природним ресурсам, полягає в тому, що мають бути відшкодовані як майбутні витрати природокористувачів на відновлення відповідних природних ресурсів, так і витрати щодо відновлення якості навколишнього природного середовища.

Застосування заходів дисциплінарної, ад-

міністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної забрудненням навколишнього природного середовища та погіршенням якості природних ресурсів.

Отже, цивільно-правова відповідальність може бути застосована разом з іншими видами юридичної відповідальності. Ця обставина пояснюється тим, що заходи відповідальності у разі застосування дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності за своєю юридичною природою є заходами стягнення, а не відшкодування шкоди, хоча в багатьох випадках ці стягнення мають майновий характер (позбавлення премії, штраф, конфіскація).

Варто також підкреслити, що особи, які внаслідок порушення екологічного законодавства заподіяли шкоду, повинні її відшкодувати в повному обсязі незалежно від того, чи були їх дії (бездіяльність) умисними або необережними. Виняток становлять випадки, коли шкода завдана фізичною чи юридичною особою, діяльність яких пов'язана з підвищеною небезпекою для навколишнього природного середовища. Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих (ст. 1187 ЦК України, ч. 2 ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»). У цьому випадку відповідальність настає незалежно від наявності вини, за умови, якщо заподіювач шкоди не доведе, що шкода виникла внаслідок непереборної сили або умислу потерпілої особи.

Доказами у справах даної категорії, як правило, є:

- повідомлення про скоєння правопорушення;
- протокол огляду місця скоєння правопорушення;
- акти перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства;
- протоколи про адміністративні правопорушення;

- постанови про накладення штрафу на посадову особу;
- фінансові документи про сплату штрафу;
- приписи про усунення правопорушення;
- розрахунки розміру заподіяної шкоди;
- протоколи відбору зразків;
- висновки експертів та інші відомості, які підтверджують скоєння екологічного правопорушення та спричинення екологічної шкоди.

Чинне законодавство передбачає *судовий і позасудовий порядок відшкодування екологічної шкоди*. Цей обов'язок може бути виконаний на підставі рішення суду (загальної юрисдикції або господарського).

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» кожний громадянин України має право на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище. Аналогічні повноваження щодо відшкодування збитків і втрат, заподіяних внаслідок порушення екологічного законодавства відповідно до статей 20 та 21 цього Закону, мають спеціально уповноважені органи державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, громадські об'єднання.

Органи прокуратури у процесі виконання функцій нагляду за додержанням законодавства також можуть звертатися до судів із позовами про відшкодування шкоди, заподіяної в результаті порушення екологічного законодавства та про припинення екологічно небезпечної діяльності (ст. 37 Закону).

Позасудовий порядок відшкодування екологічної шкоди може здійснюватися в добровільному порядку, за допомогою страхування ризику заподіяння екологічної шкоди, а також в адміністративному порядку. В адміністративному порядку відшкодування екологічної шкоди може застосовуватись у випадках техногенних аварій або стихійних лих, шляхом вжиття заходів соціально-економічного захисту населення, яке постраж-

дало внаслідок настання негативних екологічних наслідків.

Визначення розміру шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, здійснюється за спеціальними правилами, встановленими екологічним законодавством: згідно з таксами, методиками обчислення розміру шкоди або, за їх відсутності, за фактичними витратами на відновлення порушеного стану навколишнього природного середовища з урахуванням понесених збитків, у тому числі упущеної вигоди (неотриманих доходів).

Такси як інструмент обчислення екологічної шкоди передбачені для обчислення розміру шкоди окремим природним ресурсам чи об'єктам (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. № 665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу», постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 р. № 521 «Про затвердження такс для обчислення шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України»). Розмір такси визначається з урахуванням екологічної цінності відповідного виду рослинного і тваринного світу, витрат, понесених на їх утримання, і встановлюється за кожний екземпляр.

Методики розрахунку шкоди застосовуються у випадках відшкодування шкоди, заподіяної забрудненням вод, земельних ресурсів атмосферного повітря тощо. Зараз, зокрема, діють: Методика визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 27 жовтня 1997 р. № 171; Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 р. № 639; Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних дер-

жаві внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20 липня 2009 р. № 389; Тимчасова методика визначення збитків від забруднення довкілля при транспортуванні небезпечних речовин та відходів, затверджена наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 15 травня 2001 р. № 181.

Іноді розмір шкоди обчислюється за допомогою *кадастрової оцінки* природних ресурсів. Наприклад, розмір шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про природно-заповідний фонд, визначається на основі кадастрової еколого-економічної оцінки віднесених до його складу територій та об'єктів, що здійснюється відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (1992) та спеціальних такс, які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Коли ж немає відповідних такс або методик розрахунку, розмір шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу, відшкодовується за фактичними витратами.

Основною причиною виникнення спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища, є заподіяння шкоди державі внаслідок недотримання підприємствами, установами й організаціями вимог екологічного законодавства при здійсненні господарської діяльності.

Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації, як правило, в повному обсязі без застосування норм зниження розміру стягнення та незалежно від збору за забруднення навколишнього природного середовища та погіршення якості природних ресурсів.

У статті 13 Конституції України зазначено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу.

Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування.

Статтею 142 Конституції України встановлено, що природні ресурси, які перебувають у власності територіальних громад, є складовою частиною матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування. Статтею 145 Конституції України передбачений судовий захист прав місцевого самоврядування.

Позивачами у спорах даної категорії в більшості випадків є органи, що забезпечують реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища: Державна екологічна інспекція, Державне управління охорони навколишнього природного середовища, інші контролюючі державні органи, прокурор в інтересах держави в особі цих органів, а також органи місцевого самоврядування.

Відповідачами у зазначених спорах є господарюючі суб'єкти, якими допущено правопорушення у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Предметом спору в більшості випадків є стягнення шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.

I. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за своєю правовою природою є відшкодуванням позадоговірної шкоди, тобто деліктною відповідальністю.

Підставою деліктної відповідальності є протиправне шкідливе винне діяння особи, яка завдала шкоду. Для відшкодування завданої шкоди необхідно довести такі факти, як неправомірність поведінки особи; вина завдавача шкоди; наявність шкоди; причинний зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою.

Наявність усіх зазначених вище умов є обов'язковим для прийняття судом рішення про відшкодування шкоди. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає відповідальність за заподіяну шкоду.

У деліктних правовідносинах саме на позивача покладається обов'язок довести наявність шкоди, протиправність (незаконність) поведінки заподіювача шкоди та причинний зв'язок такої поведінки із заподіяною шкодою; відповідач же повинен довести, що в його діях (діях його працівників) відсутня вина у заподіянні шкоди.

Так, у постанові від 22.02.2012 у справі № 5023/5714/11 господарського суду Харківської області за позовом Державної екологічної служби до ТОВ «Наргус» про стягнення 19473,75 грн шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення законодавства про відходи, Вищий господарський суд України зазначив, що, скасовуючи рішення господарського суду Харківської області від 17.08.2011 про відмову в позові, суд апеляційної інстанції виходив із обґрунтованості та правомірності позовних вимог з врахування наступного: факт порушення природоохоронного законодавства, а саме Закону України «Про відходи» підтверджено актом перевірки від 26-30.07.2010 № 08/0848, який підписано керівником товариства без зауважень, та актом обстеження засміченої ділянки від 28.07.2010 № 1, протоколом про адміністративне правопорушення, постановою про накладення адміністративного стягнення на посадову особу товариства у вигляді накладення штрафу, який сплачений товариством.

Керуючись ч. 7 ст. 1, статтями 33, 42, 43 Закону України «Про відходи», статтями 35, 56 Закону України «Про охорону земель», статтями 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», ст. 211 Земельного кодексу України та на підставі Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства, апеляційний господарський суд Харківської області правомірно задовольнив позовні вимоги Державної екологічної служби.

II. Відповідно до статті 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні

ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу. Від імені українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Статтею 142 Конституції України встановлено, що природні ресурси, які перебувають у власності територіальних громад, є складовою частиною матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування. Статтею 145 Конституції України передбачений судовий захист прав місцевого самоврядування.

Заступник прокурора Донецької області заявив позов в інтересах держави в особі Костянтинівської міської ради до Державного обласного комунального підприємства «Донецькоблводоканал» про стягнення на користь місцевого бюджету Костянтинівської міської ради шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства.

Господарським судом Донецької області задоволено позовні вимоги заступника прокурора Донецької області з огляду на те, що відповідачем здійснено спеціальне водокористування без наявності відповідного дозволу, чим порушені вимоги статей 44, 49 Водного кодексу України, а також ст. 40 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», що підтверджувалось актом перевірки виконання водоохоронного законодавства.

Постановою Донецького апеляційного господарського суду рішення господарського суду скасовано, в позові заступнику прокурора Донецької області відмовлено, з посиланням на пункт «З» частини 1 статті 20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» та підпункту 9 пункту 5 Положення про Державну екологічну інспекцію в областях, містах Києві та Севастополі, затвердженого наказом Мінприроди України від 19.12.2006 № 548, у зв'язку з тим, що органом, який має право на звернення з позовами про відшкодування втрат і збитків, заподіяних внаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, є тільки Державна екологічна інспекція.

Скасовуючи цю постанову, Вищий господарський суд України зазначив, що така позиція не відповідає положенням чинного законодавства.

Наявність права на звернення до суду з позовами про стягнення шкоди, заподіяної порушенням законодавства про охорону довкілля, у органів місцевого самоврядування встановлена пунктом «б» статті 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Згідно з цією нормою фонди охорони навколишнього природного середовища у складі місцевого бюджету за місцем заподіяння екологічної шкоди утворюються за рахунок частини таких грошових стягнень.

Повноваження виконавчих органів місцевих рад встановлені статтею 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Частиною першою цієї статті визначено, що до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні (самоврядні) повноваження та делеговані повноваження, серед яких, зокрема, здійснення контролю за додержанням земельного та природоохоронного законодавства, використанням і охороною земель, природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення, відтворенням лісів тощо. Так, згідно з підпунктом 1 пункту «а» частини першої статті 33 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад віднесено визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань за забруднення довкілля та інші екологічні збитки, а підпунктом 1 пункту «б» частини першої цієї статті передбачено, що вони здійснюють контроль за додержанням земельного та природоохоронного законо-

давства, використанням і охороною природних ресурсів загальнодержавного та місцевого значення.

Окрім цього, повноваження місцевих рад у галузі охорони навколишнього природного середовища також встановлені у статтях 15, 19 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», до компетенції яких, поряд з іншими функціями, віднесено здійснення контролю за додержанням вимог природоохоронного законодавства, координацію діяльності відповідних, спеціально уповноважених, державних органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища на їх території. Місцеві ради можуть здійснювати й інші повноваження відповідно до законодавства України.

Таким чином, звернення місцевих рад до суду з позовами про відшкодування шкоди, заподіяної довкіллю, не суперечить положенням Господарського процесуального кодексу України та інших чинних нормативних актів.

Водночас передбачене статтею 20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» право контролюючих природоохоронних органів подавати позови про відшкодування збитків, завданих у результаті порушення законодавства про охорону довкілля, не є виключним правом лише цих органів. Так, стаття 21 цього ж Закону передбачає право громадських об'єднань подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної порушеннями законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Право цих суб'єктів на звернення до суду передбачене в Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», оскільки іншими законодавчими актами ці питання не врегульовані.

Список використаних джерел

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України.
3. Земельний кодекс України.
4. Водний кодекс України.
5. Кримінальний кодекс України.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення.

7. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».
8. Закон України «Про відходи».
9. Закон України «Про охорону земель».
10. Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».
11. Положення про Державну екологічну інспекцію в областях, містах Києві та Севастополі, затверджене наказом Мінприроди України від 19.12.2006 № 548.
12. Екологічне право України. Академічний курс : підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2008.
13. Лист Вищого господарського суду України від 01.01.2009 «Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища».
14. Постанова Вищого господарського суду України від 22.02.2012 у справі № 5023/5714/11.
15. Постанова Вищого господарського суду України від 18.12.2007 у справі № 41/214.

УДК 346.91:368.013

Ю. А. Дмитрієва,

кандидат юридичних наук,

начальник відділу вивчення та узагальнення судової практики,

О. В. Гонтар,

помічник судді Вищого господарського суду України

ПРАКТИКА ГОСПОДАРСЬКОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОЗГЛЯДУ ГОСПОДАРСЬКИМИ СУДАМИ СПРАВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ СТРАХУВАННЯМ

У статті, що є результатом узагальнення судової практики Вищого господарського суду України в сфері правовідносин страхування, акцентовано увагу на судових спорах, пов'язаних з регресними вимогами страховиків за договорами добровільного майнового страхування транспортних засобів до страховиків за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Висвітлене питання визначення осіб, до яких можуть бути пред'явлені вимоги, так само як і визначення моменту виникнення права на судовий захист. Крім того, приділено увагу особливостям доказування у господарському процесі вини особи, якою завдано збитків.

Ключові слова: *договір страхування, регресні вимоги, відшкодування збитків.*

Страхування за своєю суттю є універсальним засобом захисту від фінансових втрат, а відтак і одним з важливих факторів, що уможливорює впевненість планування господарської діяльності суб'єктами господарювання. Незважаючи на багатомісячну історію даного інституту, правозастосування у сфері страхування досі є неоднорідним та викликає численні проблеми, що підтверджується, зокрема, практикою господарського судочинства в Україні. Найкращим доказом цьому може бути статистика, що

сторію даного інституту, правозастосування у сфері страхування досі є неоднорідним та викликає численні проблеми, що підтверджується, зокрема, практикою господарського судочинства в Україні. Найкращим доказом цьому може бути статистика, що